

УДК 37 (477) (475) (09)

Наталія СЕЙКО

доктор педагогічних наук, професор
проректор з наукової та міжнародної роботи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДОБРОЧИННИКИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ВОЛИНІ ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ: ЯН ЛЕРНЕТ І ЮЗЕФ-АВГУСТ ІЛІНСЬКИЙ

У статті представлено аналіз добродійної підтримки системи освіти Волині на початку ХІХ століття на прикладі створення й функціонування двох найбільших у краї фондів – стипендіального фонду Яна Лернета і фонду на створення школи для глухонімих дітей Юзефа-Августа Ілінського. З'ясовано особливості призначення та розподілу добродійних коштів в обох випадках.

Кожне суспільство тією чи іншою мірою прагне знайти шляхи залучення приватної та громадської ініціативи для рівного доступу всіх дітей до якісної освіти. Нині добродійність як чинник соціального зростання особистості набуває статусу державно значущої діяльності; вона дедалі більше розглядається як інструмент формування громадянського суспільства шляхом творення соціального капіталу на регіональному й загальнодержавному рівнях. Тому великого значення набуває історичний досвід добродійності у сфері освіти, що має бути представлений не лише як вивчення окремих актів добродійної діяльності, а й як віддзеркалення специфіки суспільних відносин у межах конкретної історичної епохи, що здійснюють свій вплив на соціалізацію особистості дітей та молоді в кожному конкретному регіоні, в тому числі у волинському краї. Освіта і культура Волині ХІХ століття стала об'єктом пильної дослідницької уваги численних науковців нашого регіону, насамперед, С. Бричок, Ж. Даяк, В. Єршова, Л. Єршової, О. Костюк, В. Павленко, І. Тимочко та ін.

Волинь в освітньому відношенні знаходилася протягом ХІХ століття у межах Віленського (до польського повстання 1831 року), Харківського (протягом 1831 – 1832 рр.) та Київського (від 1832 року) учбових округів, що й регламентувало організацію добродійної підтримки сфери освіти у волинському краї. Найчастіше науковці аналізують розвиток освіти на Волині у контексті Південно-Західного краю, до якого входили протягом століття Волинська, Подільська і Київська губернії. Проте Волинь, завдяки створенню на її території цілої мережі начальних закладів, насамперед, Волинської гімназії (згодом – Кременецького лицю) вирізняється потужністю добродійної підтримки сфери освіти упродовж майже всього ХІХ століття.

Добродійна підтримка середніх навчальних закладів в Україні початку ХІХ століття мала чітко виражений регіональний характер. Наприклад,

правобережні та лівобережні губернії Київського учбового округу суттєво відрізнялися у постановці самої проблеми добровчинних коштів у розвитку навчальних закладів; участь шляхти правобережних губерній у фундуванні освіти була більш потужною, що й виявилось у швидших темпах розвитку гімназійної та училищної освіти. Зауважимо, що дослідження ХІХ ст., як і сучасна українська історична література, не позбавлені в цьому сенсі певної упередженості. Можна знайти цілком суперечливі оцінки місця та ролі добровчинності з боку місцевої громади у фундуванні навчальних закладів Правобережжя. Попечитель Київського учбового округу Ф. Вітте, відвідавши навчальні заклади округу, писав: «Порівнюючи гімназії в західних губерніях мого округу з гімназіями в Чернігівській і Полтавській губерніях, я дійшов висновку, що у перших між учнями більше наукового інтересу і жвавості думки, а між вчителями більше педагогічних обдарувань і такту, аніж в останніх»¹. Директор 2-ї Київської гімназії А. Андріяшев писав, що у лівобережних губерніях «пожертви були дуже незначними. Вони переважно не перевищували 100 – 200 руб. на рік на один навчальний заклад. Подавців значних коштів практично не було, виключаючи конотопського поміщика Пурпуру, котрий вніс до Приказу громадської опіки 16 000 руб. з тим, щоб з відсотків з цього капіталу виховувалися шість бідних учнів»². Зауважимо, що питання про рівень навчання та виховання в обох частинах учбового округу залишається дискусійним; натомість якщо йдеться про добровчинну активність першої половини ХІХ ст., особливо першої його чверті, то тут є перевага на боці правобережних губерній, насамперед, Волині³.

Найбільші фондуші, які ввійшли в історію добровчинності Правобережжя, були надані в розмірі кількох тисяч злотих і спиралися на значні маєтності чи заощадження представників місцевої громади. Зауважимо, що проводити паралель між фінансовим становищем добровчинників Кременецького ліцею та величиною їхнього внеску не варто. Величина добровчинного внеску залежала, передовсім, від особистісних характеристик заможного мешканця краю, його готовності надати фінансову підтримку розвитку освіти та розуміння необхідності такої допомоги. Так, граф Ігнаці Ледоховський подав добровчинної допомоги 200, а Дзялинська графиня Щенсна – лише 100 злотих⁴.

У центрі всієї освітньої добровчинності Волині початку ХІХ століття знаходяться постаті її організаторів (насамперед, Т. Чацького та А. Чарториського), та видатних добровчинників цього періоду, серед яких виділяються, передовсім, особистості непересічні і навіть почасти суперечливі – Яна Лернета (1745 – 1820) та Юзефа-Августа Ілінського (1766 – 1844).

При цьому означені добровчинними виявили себе в зовсім різних видах добровчинності, хоч обидва й заклали освітні фондуші: Як Лернет став найбільш відомим фундатором стипендії у Волинській гімназії, Юзеф-Август Ілінський – цілого соціально-виховного закладу в Романові.

Стипендіальний фондуш передбачав передачу певної суми коштів окремій особі чи педагогічній раді навчального закладу для призначення стипендії; ці кошти були найчастіше прибутком з маєтку чи кількох маєтків заможного мешканця. Одним з перших стипендіальних фондушів першого етапу розвитку

¹ Вітте Ф. Ф. Извлечения из отчета о ревизии учебных заведений Киевского учебного округа в 1862 году. – Б.м.в., б.р.в. – 67 с. – С. 21.

² Вітте Ф. Ф. Извлечения из отчета... *Op. cit.*, С. 43.

³ Борисенко В. И., Левченко І. М. Культурно-освітня діяльність громадськості Лівобережної України в 1825–1860 рр. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 106 с. – С. 23.

⁴ Kieniewicz S. Józef Działyński. – Kraków, 1930. – 64 s. – S. 19–22.

доброчинності у сфері освіти України був досі мало вивчений фундуш на Кременецький ліцей – стипендіальний фундуш Яна Лернета. Його особливість, крім величини самого фундуша, полягала ще й у тому, що він не мав під собою жодних маєтностей, а ґрунтувався на значному грошовому капіталі (123 000 злотих), що було нетиповим явищем для початку XIX століття⁵.

Ян Непомуцен Каласанти Лернет не був потомственным шляхтичем з розгалуженою родословною, як більшість фундаторів гімназій та ліцеїв в Україні. Як стверджує «Польський біографічний словник», «невідомо, з якої він країни, хто були його батьки і де він навчався. 14.04.1780 р. отримав від короля Польщі звання придворного лікаря і призначення на посаду лікаря у Волинському воєводстві. Мешкав у Дубні. 11.05.1806 р. обраний членом Варшавського товариства приятелів наук»⁶. Деякі відомості про життя доброчинника містить також «Російський біографічний словник»: «Почав службу при дворі польського короля Станіслава Августа, потім у 1805 р. був запрошений для завідування відкритої у Кременці гімназії⁷, а з 1806 р. займав посаду директора училищ Волинської губернії, за якої й закінчив життя»⁸.

Не зважаючи на поширеність фундушів як форми доброчинності у XIX ст., фундуш Яна Лернета займає серед них особливе місце. Це можна пояснити кількома причинами. По-перше, цей фундуш з самого початку призначався для Кременецької (Волинської) гімназії, що вказувало на його значущість і важливість. По-друге, вражали розміри самого фундуша. За записом (заповітом), складеним за життя Яна Лернета, сума пожертви складала 30 000 руб. ср., відданих під 6 % річних (тобто 1 800 рублів). Ці відсотки мали повністю забезпечити утримання чотирьох учнів ліцею. Сутність конкурсу на отримання звання стипендіста Лернета полягала у тому, що кожен претендент на стипендію мав письмово відповісти на низку запитань, запропонованих викладачами ліцею з різних галузей знань. На наступний день відповіді кандидатів публічно оголошувалися і вони відповідали ще на п'ять питань, запропонованих викладачами⁹. Стипендіати Я. Лернета мали навіть свою форму одягу – гімназійні мундири з жилетом і брюками чорного, а не білого, як у всіх кольору та літерами «L» на ґудзиках¹⁰.

З метою довічного закріплення фундуша за Волинською гімназією Ян Лернет уклав заповіт, у якому зазначено: «Я, Іван Лернет, член різних вчених співтовариств, ясно і добровільно цим засвідчую: провидіння благословило труди мої; тому-то я й визначив частину мого маєтку принести в жертву для розповсюдження наук і допомоги нужденним. Між різними фундушами, що мають на меті зменшити нещастя людей і полегшити засоби до благополуччя, потрібно, здається мені, так постановити, щоб нужденна молода людина, освічена в училищі, мала яку-небудь маєтність, яка б зробила його в стані служити вітчизні без будь-яких інших обов'язків, крім тих, котрі

⁵ Osiński A. O życiu i pismach Tadeusza Czackiego rzecz czytana na zebraniu Gimnazium Wołyńskiego 30 lipca 1813 roku. – Krzemieniec, 1816. – 414 s. – S. 310.

⁶ Polski Słownik Biograficzny. – T. XVII. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1972. – 462 s. – S. 88.

⁷ Ibidem, S. 89.

⁸ Русский биографический словарь : Т. 12 / под ред. Н. Д. Чечулина, М. Г. Курдюмова. – СПб, 1914. – 348 с. – С. 315.

⁹ 6 марта 1809 г. Об утверждении акта завещания Лернета на фундуш для четырех учеников Волинской гимназии // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – Т. I. : Царствование Александра I. – СПб, 1864. – С. 498.

¹⁰ Коляденко С. М. Кременецький ліцей у системі освіти Волині у XIX – першій половині XX століття. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – 124 с.

покладає на нього власна його совість і можливості. У цьому намірі я роблю такий фондуш»¹¹.

У заповіті прагматично виписані умови використання добровчинних коштів з цього фондуша. Йдеться про те, що, як правило, добровчинники не окреслювали у заповітах, як саме у кожному конкретному випадку має переміщуватися, змінюватися, переводитися з місця на місце сума добровчинного внеску. Натомість Ян Лернет зміг передбачити навіть скасування Кременецького ліцею, хоча на момент підписання заповіту цьому навчальному закладові нічого не загрозувало: «Фондуш цей ні з якого приводу не може бути призначений на будь-що інше чи перенесений до іншої губернії; і якщо б Волинська гімназія з якоїсь причини існувати перестала, тоді цей фондуш приєднаний має бути до якогось найближчого вищого училища, а до якого саме, призначить це опікун фондуша»¹². У статті заповіту «Вибір учнів і перестороги, з тим поєднані» Ян Лернет записав: «Перестороги: щеплення від віспи; успіхи в науці й поведінці; учень повинен мати закінчений 2-й клас; його батьки мають бути не кріпосними; батько має бути небагатим. Від вказаного фондуша виключаються діти всіх професорів навіть до третьої ступені родинності. Виключаються також діти всіх чиновників гімназійних, котрі ніякого права на цей фондуш мати не можуть і тільки допускаються до гімназії, котрі річної платні як готовими грошима, так і споживчими запасами не більше ста двадцяти руб. ср. (мають. – Н. С.)»¹³.

Ян Лернет визначив ще одну специфічну особливість своєї пожертви: його фондуш був конвіктовим, тобто призначеним на повне утримання стипендіатів, а не лише на оплату навчання¹⁴. Добровчинник навіть передбачив можливість інфляційну загрозу для своїх коштів, а значить, для добробуту пансіонерів: «Кожні 20 років гімназія на підтвердження вищого начальства визначає, чи треба і як треба збільшувати річну виплату для учнів»¹⁵.

Опікуном свого фондуша Ян Лернет призначив візитатора шкіл Волинської, Подільської і Київської губерній Т. Чацького, а по його смерті – старшого сина опікуна, тоді внука, чи інших родичів по чоловічій лінії. Однак Т. Чацький згодом передав свої повноваження луцько-житомирському римо-католицькому архієпископові¹⁶.

На прикладі фондуша Яна Лернета можна простежити не лише тенденцію до контролю за добровчинними коштами з боку держави, в особі попечителів навчальних округів, передусім, а й дійти висновку про слабкість наявної на початку XIX ст. нормативно-правової бази, яка б захищала права жертводавців (та й самих стипендіатів).

Фондуш Яна Лернета демонстрував, з одного боку, бажання і можливості фундаторів підтримати розвиток навчальних закладів, а також прагнення надати фінансову підтримку окремій особистості. З іншого боку – дає можливість дійти висновку про спорадичність індивідуальної добровчинності початку XIX ст., відсутність системності в регіональному, законодавчому та етнокультурному контексті розвитку цього явища на території Волині.

Після переведення Кременецького ліцею до Києва у 1832 р. та накладення певних обмежень на розвиток польського шкільництва в краї змінилася й

¹¹ О управлени и заведывани Попечителем Киевского учебного округа Лернетовским фондушем. – ЦДІАК, ф. 707, оп. 309, спр. 2, 1836 р.: В 2 т. – Т. 1. – 212 с; – Т. 2. – 202 с. – С. 130–136.

¹² Ibidem, С. 131.

¹³ Ibidem, С. 132.

¹⁴ Русский биографический словарь... Оп. cit., С. 315.

¹⁵ О управлени... Оп. cit., С. 132.

¹⁶ Ibidem, С. 67.

доброчинність з боку польської громади – з фінансової, фондушової вона стала здебільшого діяльнісною, негрошовою, за виключенням, хіба що, навчальних закладів Ілінських на Волині – перших навчально-виховних закладів для дітей з фізичними вадами в Україні, які з'явилися також завдяки представникові великої польської шляхти – графу Юзефу-Августу Ілінському. «Польський біографічний словник» писав про доброчинність та особисті якості сенатора: «Ілінський Юзеф Август (1766 – 1844) – генерал польський і російський, маршалок волинської шляхти і російський сенатор. За намовою Колонтая, котрому вдалося переконати фундатора, пожертвував на своїх маєтках (переважно острозьких) 53 200 руб. ср. на Кременецький ліцей, з чого відсотки йшли: на ліцей (150 руб. щорічно), семінарію для гувернанток (600); 6-річну стипендію для 12 здібних шляхтянок (1760). Мав великі амбіції і манію величі (спав у орденах)»¹⁷.

План проекту школи для глухонімих дітей був запропонований сенатором на затвердження російського імператора у березні 1805 р. А вже у травні Олександр І висловив згоду на створення такого інституту¹⁸. Т. Чацький писав про його створення до Г. Колонтая: «Що діється – ніхто не повірить. Один лише Ілінський надав 40 000 на інститут для глухонімих, і на 12 панянок, котрі після отримання освіти будуть забезпечені. <...> Я зараз пишу до Відня про заснування інституту глухонімих, аби ми мали готовий зразок»¹⁹.

Ідея створення навчального закладу для глухонімих дітей на Волині належала Янові Непомуцену Коссаковському, віленському біскупу, котрий у цій частині Європи був відомим опікуном інституцій для глухонімих і подавав клопотання про заснування схожого закладу у Вільні. Він відправив на навчання до Відня за свій кошт ксьондза Анзельма Зигмунта, аби той міг згодом керувати цією особливою школою. Але Юзефу-Августу Ілінському вдалося першому реалізувати проект створення школи глухонімих. У височайшому дозволі на відкриття школи зазначено: «У минулому 1822 році, на всепідданіше прохання таємного радника графа Ілінського про дозвіл для нього заснувати у Волинській губернії у власному його маєтку Інститут для виховання шляхетних дівчат під управлінням черниць візиток, міністр духовних справ і народної освіти доповідав Государю імператору, і Його величність виявив на це згоду. Внаслідок цього єпископ Цецимовський, у минулому березні місяці повідомив міністру запис про вказаний заклад, особисто графом складений, де визначено: які землі затверджує він за інститутом, які приміщення для цього має намір вибудувати і яке призначає утримання, забезпечуючи його на всіх своїх маєтках. За доповіддю про це, Його імператорській величності благоугодно було Височайше дозволити надати інституту у містечку Романів за цим записом приміщення, землі та інші маєтності і на забезпечення всього утримання цього закладу всіма маєтками фундатора»²⁰.

У 1805 – 1808 рр. для інституту збудували навчальні та господарські приміщення. Сенатор Ю.-А. Ілінський виділив для цього 1 млн. золотих: 600 тисяч зі свого власного маєтку, від якого певний відсоток мав бути

¹⁷Polski Słownik... Op. cit., S. 151.

¹⁸Kraszewski J. I. Wieczory wołyńskie. – Lwów, 1859. – 189 s.

¹⁹X. Hugona Kołtątaja korespondencya listowna z Tadeuszem Czackim, wizytatorem nadzwyczajnym szkół w guberniach wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej przedsięwzięta w celu urządzenia instytutów naukowych i pomnożenia oświecenia publicznego w trzech rzeczonych guberniach. – T.1. / Wyd. F. Końsiewicz. – Kraków: Druk. Uniwersytecka, 1844. – 418 s. – S. 234.

²⁰Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – Т. II. – Царствование Николая II. – СПб : Типография В. С. Балашева, 1876. – 1627 с. – С. 1561–1562.

призначений на утримання персоналу, та на 400 тисяч було зроблене разове вкладення коштів на обладнання, бібліотеку, фізичні інструменти, посуд та інше начиння, а також кошти на приїзд учителів, опалювальні матеріали, заснування шкільного саду. За іншими даними, пожертва на заснування інституту глухонімих склала 131 500 руб. ср. з романівських земель²¹. У відповідь Г. Коллонтай зауважив, що його навіть дивує така значна пожертва графа, який був батьком великої родини, і порадив Т. Чацькому і надалі приймати фондуші у вигляді завіренних при свідках записів (передовсім, для того, щоб добровчинник не зміг згодом відмовитися від своїх зобов'язань)²².

До інституту планували приймати глухонімих дітей обох статей християнського віросповідання, віком від восьми до чотирнадцяти років. Добирати професорів та вчителів мав право лише фундатор цього навчального закладу. Інститут щороку мав звітуватися Волинській (Кременецькій) гімназії й міг бути перевірений як генеральним, так і волинським візиторами шкіл. Г. Коллонтай одразу був налаштований проти створення школи в Романові, розраховуючи, що граф переведе ці кошти на Кременецький лицей; він настільки вважав цю ідею «глупством і сповненим порожнечі, що в жоден спосіб не міг би зважитися працювати над проектом, виконання якого мусило би бути результатом величезної нерозсудливості, шкідливе навіть самому фундаторові і некорисне для громади, для якої постановив виділити таку значну частину свого маєтку»²³. Історичні документи свідчать, що Г. Коллонтай навіть потай розробляв два проекти: один «на догоду його капризові, другий, приєднавши весь його фондуш до Кременця в надії, що імператор його схилить до того, щоб таких дивакуватих фундацій в Романові не закладав. <...> Якщо він не дасть себе схилити на перенесення фондуша в більш пристосоване місце, тоді нехай краще або нічого не робить, або хай закладе інститут для освіти ведмедів, бо нащо баламутити громаду?»²⁴. Зауважимо, що Г. Коллонтай цілком вірно передбачав головні проблеми, які очікували на діяльність цього інституту: «якщо він там заснує інститут для глухонімих, звідки стільки глухонімих дітей дістане? <...> Міркуємо про фондуш для глухонімих, як начебто вже заспокоїли всі інші потреби освіти тих, хто чує й говорить. ... Глухий буде освіченим лише для себе і не зможе навчати інших. <...> Той же, хто чує і бачить, був чи освічений з того само фондуша і навчав би інших»²⁵.

Для занять були призначені три новозбудовані великі зали, 36 навчальних та спальних кімнат, передпокій, кухня, сад та плац. Учні також могли користуватися бібліотекою сенатора, вільно відвідувати галерею картин у його маєтку, оглядати там колекцію медалей і монет. До послуг учнів були також кабінети фізики і математики, манеж та реміснича майстерня з набором інструментів²⁶.

Директором Інституту глухонімих у Романові Юзеф-Август Ілінський призначив Яна Францішка де Гамперле, доктора філософії Празького університету, котрий навчав дактилономії за методикою ксьондза Сирка і міг викладати німецьку мову. Його заробітна плата складала 3 000 злотих щорічно. Едвард Хопіцький у спогадах не дуже високо оцінює діяльність

²¹Dobrzański J. Z dziejów ofiarności na cele oświaty na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w l. 1795 – 1832 // Nauka Polska. – T. XIV, 1931. – S. 125–137.

²²X. Hugona Kołłątaja... Op. cit., S. 277.

²³Ibidem, S. 411.

²⁴Ibidem, S. 412.

²⁵Ibidem, S. 413–414.

²⁶Giżycki J. M. Zakłady naukowe w Romanowie. – Warszawa, 1898. – 53 s.

Ф. Гамперле на посаді керівника школи для глухонімих у Романові: «Як п. Гамперле керував школою і яке мав поняття про сутність справи, видно з рапорту, складеного ним міністрові освіти Завадському в 1808 р., де він вказує, що у школі вивчаються: граматики, арифметика, релігія, мови (німецька, французька, польська, російська, латинська, італійська), геометрія, фізика, мораль, логіка, метафізика, історія біблійна та світська, міфологія, географія, хронологія, література, натуральна історія, технологія, статистика, фармакологія, хімія, сільське господарство, ветеринарія, право, торгівля, товарознавство, бухгалтерія, – все це протягом шести років, під керівництвом аж 29 професорів, оплата котрих щорічно складала 52 200 злотих!»²⁷.

Французьку мову і літературу запросили викладати Якуба де Муссо (2 000 зл. щорічно); ветеринарію – доктора Гарпера. Фердинанд Ошмянець, секретар інституту, викладав латину, географію, історію та арифметику (2 000 зл. щорічно), доктор Мерк – архітектуру (відповідно 4 800 зл.); академік Гастедо, дійсний член Петербурзької академії наук, був запрошений викладати механіку (2 000 зл.).

Закон Божий римо-католицького віросповідання викладали два ксьондзи, для яких сенатор визначив річне утримання в сумі 1 200 зл. – кс. Арнольд Броцковський і кс. Бялошицький. Вчителів італійської мови Монтовані була запропонована заробітна плата у 3 000 зл., по 900 – учителям російської та польської мов.

Найняли також численних учителів ремесел і мистецтв: кінної їзди, фехтування, плавання, малярства, штукатуріння, роботи з мармуром, з деревиною, годинникарства, сукенництва, виробництва килимів, столярства, сідлярства, повозництва, слюсарства, ковальства. Всі викладачі отримували платню за рахунок фундатора. Керівником пансіону була призначена дружина директора інституту Кароліна де Гамперле, якій допомагала вчителька рукоділля Анна Гейт.

Окрім визначеного щорічного утримання для кожного вчителя, сенатор Ю.-А. Ілінський безкоштовно надавав усім педагогам житло, свічі та опалювальні матеріали. Однак уже з початку діяльності інституту виявилось, що педагогів, на відміну від учнів, забагато (у 1808 р. в інституті вчилися 12 дітей, у 1809 р. – 17, з них 14 юнаків та 3 дівчат).

У 1809 р. школу глухонімих у Романові відвідав викладач Кременецького лицю Ю. Сціборський, професор вищої математики. Він писав у звіті, що насправді вчителями романівської школи працювали лише три особи. Інші не мали учнів, тому просто знаходилися на службі при дворі сенатора Ю.-А. Ілінського. З дванадцяти учнів тільки троє володіли німецькою та російською дактилономією, нічого не розуміючи з того, що писали. Ці учні мали поняття лише про 104 вирази, з арифметики вміли лише писати двоцифрові числа, з географії знали лише чотири частини світу, решта учнів не знали навіть того²⁸. У 1810 і 1811 рр. інститут відвідав візитатор учбового округу Т. Чацький. За результатами відвідин маєтку він доповідав сенаторові, який знаходився переважно в Петербурзі, що жодних змін на краще в інституті він не виявив. З того часу діяльність цього навчального закладу почала занепадати. Щоправда, урядове скасування наступило лише у 1832 р., однак є всі підстави стверджувати, що практично діяльність романівського інституту глухонімих припинилася ще у 1821 – 1822 навчальному році. Після ліквідації інституту фондуш на його утримання (9 000 руб. ср.) був переданий до

²⁷Chopicki E. Od Buga do Bogu. Wspomnienia z podróży // Kłosy. – № 546. – Т. XXI. – 1875. – S. 396.

²⁸Ibidem, S. 396.

шляхетського пансіону при 1-й Київській гімназії²⁹. Рішення про це було прийнято 17 квітня 1823 року.

Крім інституту для глухонімих дітей, Ю.-А. Ілінський заснував власним коштом у тому само маєтку ще й єзуїтський колегіум. Він проіснував дев'ять років. Згодом на місці колегіуму в стилі строки був організований пансіон для дівчаток, у тому числі дітей-сиріт. Таким чином, добродійність графа Ю.-А. Ілінського щодо організації на власний кошт закладів для соціально незахищених дітей продовжилася.

Діяльність закладів графа Ілінського в Романові на початку XIX століття дає можливість заключити, що заможні верстви населення, з одного боку, жертвували значні кошти на розвиток навчально-виховних закладів для дітей особливо незахищених соціальних груп; з іншого – час від часу це було просто свідченням реалізації їхніх амбітних замислів – нарівні із заснуванням придворних театральних труп, оркестрів, стаєнь, парків. Тим більше, що російське законодавство протягом десятиліть створило таке підґрунтя добродійної діяльності, яке почасти тлумачило її як жорстку повинність, а не «личный произвол каждого», як це представлено в імперських документах про освіту на початку XIX ст.

Отож, як Ян Лернет, так і Юзеф-Август Ілінський заклали одні з найбільших освітніх фондушів початку XIX століття не лише на Волині, але й у цілій Україні. При цьому складно оцінити особистісну мотивацію кожного з добродійників. Так, для графа Ю.-А. Ілінського створення школи для глухонімих дітей було, найімовірніше, підтвердженням його власних амбіцій. Щодо мотиваційних засад створення фондуша Яна Лернета, то його можна, на нашу думку, окреслити, передусім, як акт патріотизму, прагнення підтримати систему освіти Волині для потреб польської громади краю. Водночас розбіжності в окресленні індивідуальної мотивації не заперечують того факту, що без фондування навчальних закладів Волині з боку заможних представників польської громади їх діяльність була би неможливою, а накопичений на початку XIX ст. досвід добродійної підтримки системи освіти краю забезпечив її розвиток протягом усього століття.

***Natalia Seyko. Mecenaci systemu edukacji Wołyniu
początku XIX w. Jan Lernet i Józef-August Iliński.***

W artykule przedstawiono analize dobroczynnego wsparcia systemu edukacji Wołyniu na początku XIX w. na przykładzie stworzenia i funkcjonowania dwóch największych w kraju funduszy – stypendialnego fundusza Jana Lernet i fundusza Józefa-Augusta Ilińskiego na otwarcie szkoły dla dzieci głuchoniemych. Wyjaśniono właściwości mianowania i podziału dobroczynnych kosztów w obu przypadkach.

***Natalia Seyko. The Philanthropists in the Educational System of Volyn
in the Beginning of XIX century: Ian Lernet and Iuzeph-August Ilinskyi.***

The article contains analysis of the philanthropic support of the educational system of Volyn in the beginning of XIX century on the example of establishment and functioning of two the biggest fundushes in the land – the stipendium fundush of Ian Lernet and fundush of establishment of the deaf-and-dumb school of Iuzeph-August Ilinskyi. The specific features of destination and distribution of the philanthropists' expenses in these both cases are studied out in this article.

²⁹Giżycki J. M. Zakłady naukowe... Op. cit.